نگاهی گذرا به برنامه دولت برای هدفمند کردن یارانه‌ها

جراحی بزرگ

ولی خلیلی/ آرزو مرادی

«خدایا بنزینش رو برسون» پشت ماشین پراید نوک مدادی پسر جوانی که مسافرکشی می‌کند، این جمله نقش بسته است. این روزها با نزدیک شدن به زمان اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، خالی‌شدن باک بنزین و رشد قیمت اجناس و شایعات و نظرات مختلف در مورد میزان افزایش قیمت برق، آب و گاز به مهم‌ترین بحث روز و نگرانی مردم تبدیل شده است. کارمند و کارگر، روستایی و شهری، دائم در حال بالا و پایین کردن دانه‌های چرتکه در ذهن و حساب و کتاب دخل و خرج زندگی هستند. این روزها همه از چیزی حرف می‌زنند که دولت از آن به عنوان مهم‌ترین تحول اقتصادی در ۵۰ سال اخیر و یک جراحی بزرگ یاد می‌کنند؛ جراحی‌ای که خیلی از اقتصاددان‌ها معتقدند خونریزی‌هایی به‌دنبال خواهد داشت. اما درمقابل، مقامات دولتی هر روز از اقداماتی خبر می‌دهند که بتواند جلوی این خونریزی‌های احتمالی را بگیرد.

تاریخچه یارانه ها

سابقه پرداخت یارانه به مفهوم کنونی آن به دهه ۱۳۴۰ می‌رسد که یارانه‌ها برای گوشت و گندم پرداخت می‌شد. اما رقم آن قابل‌توجه نبود. سال ۱۳۵۶ سازمان حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تاسیس شد. بعد از انقلاب به‌علت محدودیت‌های اقتصادی ناشی از جنگ و تحریم اقتصادی، امر قیمت‌گذاری به‌صورت گسترده از سال ۱۳۶۰ توسط سازمان حمایت از مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان به‌مرحله اجرا درآمد. در دوره بعداز انقلاب، درصد اختصاص یارانه به تولید کالاهای اساسی در کشور افزایش یافت. البته طی سال‌ها کارشناسان و مقامات مختلفی از مصرف بالای انرژی و تغییر در مدیریت اقتصادی در کشور می‌گفتند و درمقابل آنها بسیاری از کارشناسان هم از نبود زیرساخت‌های مناسب در بخش‌های مختلف برای ایجاد تغییراتی در مدیریت اقتصاد کشور می‌گفتند تا اینکه در نهایت بعد از بررسی‌ها، در پنجم آبان ۱۳۸۷، هیات وزیران لایحه‌ای تحت عنوان هدفمند کردن یارانه‌ها را برای اصلاح نظام اقتصادی کشور تصویب کرد؛ لایحه‌ای که در ماه‌های بعد، مخالفان و موافقان بسیاری داشت و در نهایت با تصویب مجلس به قانون تبدیل شد.

موافقان

دکتر جمشید پژویان: کشورهای مختلف هم‌سطح ما، همه از ما جلو زده‌اند و ما همچنان در سکونیم... اقتصاد ایران به اغما فرو رفته و به تورم و نرخ بهره واکشش نشان نمی‌دهد... ایران سالیانه ۵۰ میلیارد دلار به دلیل فرار مغزها آسیب می‌بیند.

حجت‌الاسلام حیدر مصلحی وزیر اطلاعات: اجرای هدفمندی یارانه‌ها براساس تدبیر و برنامه‌ریزی است تا مردم بعداز این جراحی بزرگ درد را احساس نکنند... باید با طرح‌های احتمالی استکبار و عوامل داخلی آن هم مقابله کرد.

الیاس نادران نماینده مجلس: اراده نظام بر این است تا عدم تعادل‌هایی که در اقتصاد ملی وجود داشته و به شرایط ساختاری تبدیل شده و متاسفانه آثار و عوارض تورمی و بیکاری دو رقمی و سایر عوارض را در اقتصاد ملی ایجاد کرده است بر طرف شود

آیت‌الله العظمی مکارم‌شیرازی: در هدفمندی یارانه‌ها مراقب عدم فشار بر قشر محروم باشند.

آیت‌الله امامی‌کاشانی، عضو مجلس خبرگان رهبری: هدفمند کردن یارانه‌ها یک حرکت مهم است وان شاءالله پیروز خواهد بود... پیروزی این هدفمندی، نیاز به همکاری قوا و ملت دارد.

دلایل کلی موافقان

- عدالت اجتماعی و اصلاح الگوی مصرف
- افزایش بهره‌وری منابع
- حمایت از اقشار کم‌درآمد
- ایجاد ثبات اقتصادی در کشور
- بهبود فضای کسب و کار

منتقدان

دکتر فرشاد مومنی استاد دانشگاه و کارشناس اقتصادی: نباید به تئوری‌ها دل خوش کنیم و به تجربه‌ها توجه نکنیم. به قاعده تجربه دو دهه گذشته، به هیچوجه لوازم و مقدمات چنین کاری فراهم نیست و به محض اینکه اثار عملی این شوک‌ها به خود دولت منعکس شود، چنان دستپاچگی‌های دولت افزایش می‌یابد که حتی همین کارهایی که با زحمت انجام می‌دهند، دیگرنمی‌تواندجلوببرند.

دکتر محسن رنانی: گویی اقتصاد را موجودی مرده فرض کردهاند. درحالی که اقتصاد زنده است و نمی‌توانیم به این راحتی نسبت به حصول برخی ارقامی که عنوان می‌شود و خرج کردن آن در بخشی دیگر مطمئن باشیم.

داریوش قنبری، از اعضای فراکسیون خط امام: اینکه گفته‌اند طرح هدفمندی جراحی اقتصاد ایران است، شکی نیست، اما این موضوع مطرح می‌شود که جراح کیست و چه مهارتی نسبت به نوع جراحی دارد؟ اینکه بیمار درجه وضعیتی قرارداد؟ آیا بیمار شرایط جراحی را دارد؟ برخی اوقات بیمارانی وجود دارند که قبل از جراحی باید تقویت شوند یا اصلاً قابلیت جراحی ندارند.

دکتر حمید ناظمان: این مداخله در امر بازار، یک مساله گذرا است و اصلاً موفق نمی‌شود. باید دید مشکل اقتصاد کجاست و آنها را به تدریج اصلاح کنیم تا بازار خودش بتواند عمل کند اما اگر فقط قیمت برخی کالاها را به قیمت‌های جهانی نزدیک کنیم، برخی دیگر قیمت‌ها دچار شوک می‌شوند.

دلایل کلی منتقدان

- افزایش تورم و بالا رفتن قیمت‌ها
- تشدید تضاد طبقاتی در میان مردم
- کاهش قدرت خرید مردم
- افزایش مهاجرت مردم از حاشیه‌ها به مراکز
- پیامدهای اجتماعی و روانی

وضعیت مصرف آب

در حالی که حداقل نرخ آب برای مصارف خانگی یا صنعتی در کشورهای اروپایی برای هر متر مکعب ۱/۵ یورو است در ایران برای هر متر مکعب آب ۷۰ تا ۸۰ تومان است. از سوی دیگر مصرف سرانه آب لوله کشی و آشامیدنی در شهرهای ایران حدود ۱۲۴ متر مکعب در سال است که از مصرف سرانه کشورهایی با ذخایر آبی بالا چون اتریش ۱۰۸ و بلژیک ۱۰۵ متر مکعب در سال بیشتر است. مصرف آب در ایران سالانه برای هر نفر هزار و ۵۰ لیتر بیشتر از استاندارد جهانی است.

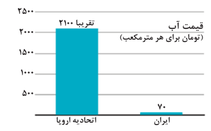

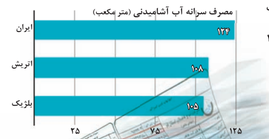

بر اساس آمار موجود میانگین سرانه آب مصرفی جهان حدود ۵۸۰ متر مکعب برای هر نفر در سال است که این رقم در ایران به حدود ۱۳۰۰ متر مکعب در سال می رسد.

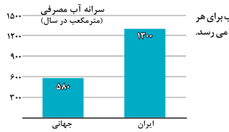

وزارت نیرو در گزارشی میزان هدر رفت آب در کشور را ۲۸ تا ۳۰ درصد اعلام کرده که این مقدار اتلاف انرژی در دنیا تنها ۹ تا ۱۲ درصد است. البته اتلاف آب در کشورمان تنها محدود به بخش خانگی و عمومی نمی شود. مثلاً بخش کشاورزی با بیش ترین مصرف، کمترین بهره وری در تولید محصولات را دارد و به ازای مصرف یک مترمکعب آب تنها ۹۰۰ گرم محصول کشاورزی تولید می شود.

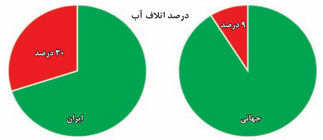

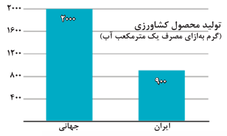

الگوی مناسب پیشنهادی از سوی وزارت نیرو برای مصرف آب در ایران

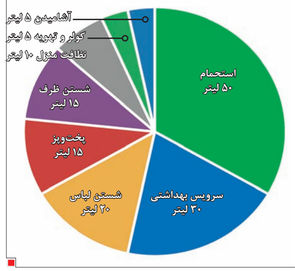

وضعیت مصرف بنزین

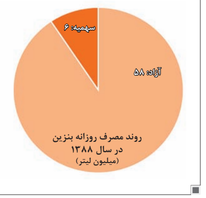

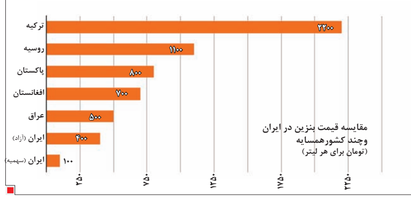

وضعیت مصرف برق

بیشترین مصرف وسایل برق در خانه ها مربوط به کولرها و یخچال و فریزر است که به ترتیب ۳۰ و ۲۶ درصد مصرف را به خود اختصاص می‌دهند. همچنین ماشین لباسشویی، لوازم صوتی و تصویری و روشنایی در ردیف های بعدی پر مصرف ترین وسایل برقی در منازل دسته بندی شده‌اند. مشترکان برق باید هنگام خرید وسایل برقی به برچسب انرژی نصب شده توجه کنند تا میزان مصرف برق کنترل شود. هم‌اکنون مشترکان بخش خانگی برق در ایران به ازای مصرف هر کیلووات ساعت برق ۱۶۵ ریال پرداخت می کنند. درحالی که متوسط قیمت جهانی برق بین ۸۰ تا ۱۰۰ تومان برای هر کیلووات ساعت است.

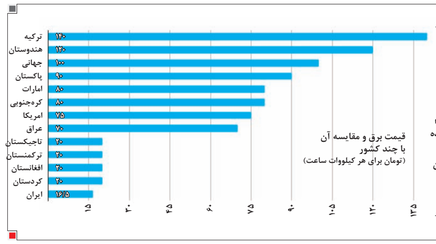

وضعیت مصرف گاز

ایران بعد از کشورهای امریکا و روسیه در رتبه سوم مصرف گاز جهان قرار دارد.

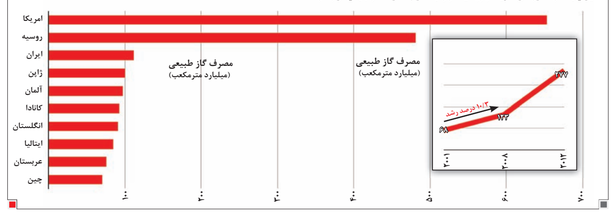

قیمت‌های جهانی دستمزدهای جهانی

درست است که دولت در ایران با دادن یارانه قیمت‌های حامل‌های انرژی و کالاهای دیگر را پایین نگهداشته است اما دستمزد در ایران بسیار پایین‌تر از کشورهایی است که در آن‌ها کالاها و حامل‌های انرژی به قیمت‌های واقعی به دست مردم می‌رسد. میزان حداقل دستمزد ایران در رتبه هفتاد و ششم از ۱۳۹ کشور جهان قرار دارد. حداقل دستمزد در ایران حدود ۳۰۰ دلار است. از سوی دیگر نرخ تورم نیز در ایران با کشورهای دیگری که قیمت‌ها را با آنها مقایسه می‌کنند بسیار متفاوت است.نرخ تورم طی ماه‌های گذشته از سوی بانک مرکزی در ایران کمتر از ۱۰ درصد اعلام شده است.

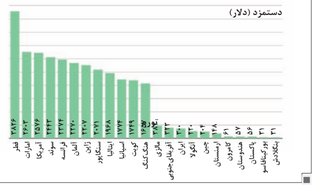

پیشرفتی که می‌تواند جلوی خونریزی‌های احتمالی را بگیرد

۱۹ مهر ۸۸
اولین قدم در صحن مجلس

نمایندگان مجلس شورای اسلامی به کلیات لایحه هدفمندکردن یارانه‌ها رای مثبت دادند. از۲۴۳ نماینده حاضر در مجلس، ۱۸۸ نماینده رای مثبت، ۴۵ نماینده رای منفی و ۶ نفر هم رای ممتنع دادند. البته بررسی جزئیات لایحه طی هفته‌های بعدی باعث بروز اختلافاتی بین دولت و مجلس شد. نمایندگان با تصویب ماده ۱۲ دولت را مکلف کردند تمام منابع حاصل از اجرای این قانون را به حساب خاصی به نام هدفمندسازی یارانه‌ها نزد خزانه‌داری کل واریز کند. درحالی که دولت خواستار ایجاد صندوقی شده بود تا منابع به آن واریز شود. رد خواسته دولت باعث شد رئیس جمهوری، حسرزده به صحن علنی مجلس بیاید و از پیشنهاد دولت دفاع کند.

۱۲ آبان ۸۸
اعتراض رئیس‌جمهوری

رئیس جمهور به‌صورت سرزده در جلسه بعدی مجلس وارد صحن علنی شد و در سخنانی اعلام کرد که اگر خواسته دولت تصویب نشود، دولت لایحه هدفمندی یارانه‌ها را پس خواهد گرفت. در نهایت قرار شد کمیته‌ای مشترک از مجلس و دولت خواسته‌ها و اختلافات پیش آمده را بررسی کند. اعضای این کمیته بر سر تاسیس شرکت یا سازمان هدفمند کردن یارانه‌ها یعنی خواسته دولت توافق کردند، اما این توافق در جلسه علنی روز ۱۱ آذر با مخالفت نمایندگان در صحن مجلس روبه‌رو شد و علنی لایحه‌ی رئیس مجلس بررسی لایحه را پایان یافته اعلام کرد و مصوبه بدون توجه به خواسته‌های دولت به شورای نگهبان ارسال شد؛ مصوبه‌ای که البته روز ۲۱ آذر با سه ایراد دوباره به مجلس برگشت تا بار دیگر بررسی شود.

۲۸ دی ۸۸
ابلاغ قانون هدفمند کردن

نمایندگان با رفع ایرادها و تامین نظر دولت، سازمان هدفمند کردن یارانه‌ها را تشکیل دادند و در نهایت شورای نگهبان هم در۲۳ دی ماه آن را تایید کرد. این قانون در روز ۲۸ دی ماه از سوی رئیس مجلس به دولت ابلاغ شد. براساس این قانون دولت اجازه یافت درسال اول اجرا (۱۳۸۹) حداقل ۱۰ هزار میلیارد تومان برای اجرا و حداکثر ۲۰ هزار میلیارد تومان از یارانه‌ها را آزاد کند و اجازه یافت ۵۰ درصد از این میزان را درقالب پرداخت‌های نقدی و غیرنقدی به مردم بپردازد.

۳ بهمن ۸۸
خوشه بندی

پایگاه اطلاع‌رسانی دولتی اعلام کرد مردم می‌توانند با ورود به سایت مرکز آمار ایران و با واردکردن کد ملی سرپرست خانوار، از وضعیت خوشه‌بندی خود مطلع شوند. خوشه‌بندی یا دهک‌بندی تقسیم‌بندی‌ای بود که در آن افراد باتوجه به درآمدها و وضعیت مالی خانوار به سه دسته تقسیم شده بودند. خوشه‌هایی که قرار بود باتوجه به آن، میزان یارانه‌ها به خانواده‌ها داده شود. اعلام این خوشه‌بندی‌ها اولین گمانه‌زنی‌ها برای میزان یارانه‌های نقدی را هم بین مردم به‌وجود آورد. برآوردهای کارشناسان از جمع و تقسیم عدد ۱۰ هزار میلیارد تومان قانون بین خوشه‌های مختلف در ۱۲ ماه سال، نشان می‌داد یارانه نقدی مردم از ۱۵ هزار تومان تا ۲۵ هزار تومان برای هر نفر در ماه خواهد بود. البته مسوولان دولتی همه این پیش‌بینی‌ها را رد می‌کردند.

۲۷ اسفند ۸۸
پیشنهاد همه پرسی یارانه‌ای

رئیس جمهوری در آخرین روزهای سال ۸۸ با حضور در مصاحبه زنده تلویزیونی شبکه سوم سیما، با تشریح ابعاد اقتصادی اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها گفت که با بیست‌هزار میلیارد تومان این طرح قابل اجرا نیست و بهضرر مردم است. او گفت راهی که برای اصلاح کار باقی‌مانده، این است که به آرای مردم مراجعه کنیم. هدفمند کردن یارانه‌ها به رفراندوم و همه‌پرسی گذاشته شود و مردم نظر بدهند که می‌خواهند اجرا شود یا نه.

۲ فروردین ۸۹
نظر مقام معظم رهبری

مقام معظم رهبری سال ۱۳۸۹ را سال همت مضاعف و کار مضاعف نامید و در سخنرانی در بین مردم مشهد گفت همت مضاعف و کار مضاعف در استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود، موجب رفاه و رونق زندگی ملت می‌شود و در همین زمینه لایحه هدفمند کردن یارانه‌ها را بسیار مهم دانست. رهبر انقلاب اسلامی با تاکید بر همکاری قوای مجریه و مقننه در این مساله گفت از یک طرف باز اجرای این هدف بزرگ بر دوش دولت است بنابراین همه دستگاه‌ها از جمله دستگاه قانونگذاری باید به دولت کمک کنند. از طرف دیگر دولت نیز باید به آنچه مراحل قانونی را گذرانده و قانون شده است عمل کند تا در سایه همدلی و همکاری قوا، پروردگار نیز یاری خود را شامل حال مسوولان کند.

۱۵ فروردین ۸۹
نامه‌نگاری بین احمدی نژاد و لاریجانی

احمدی‌نژاد بعد از مطرح کردن پیشنهاد همه‌پرسی در تلویزیون در نامه‌ای به رئیس مجلس اعلام کرد مصوبه مجلس درمورد هدفمند کردن یارانه‌ها بسیار پیچیده بوده و دارای اشکالات اساسی و موانع متعددی است که هم اجرا را بسیار سخت کرده و هم امکان تدبیر امور و مهار تبعات منفی را از مدیران گرفته است و از او خواست مجلس دولت قرار دهد تا دولت بتواند قانون را درمدت زمان کمتر از یک سال اجرا کند و همچنین مبلغ ۳۰هزار میلیارد تومان برای یارانه نقدی هم مانند سایر ردیف‌های قانون بودجه در طول سال قابل تأمین باشد تا صرفا برای ماه‌های باقی‌مانده سال که قانون شروعیه اجرا می‌شود، صرف شود. این یعنی میزان یارانه نقدی در تعداد ماه‌های کمتری بین مردم تقسیم شود و میزان پول بیشتری در زمان اجرا به دست مردم برسد. لاریجانی هم در نامه‌ای به رئیس جمهوری با پیشنهادهای او موافقت کرد و بعد از این نامه‌نگاری‌ها بود که زمان اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها از سوی معاون پارلمانی رئیس جمهوری در شش ماه دوم سال اعلام شد.

۲۰ اردیبهشت ۸۹
فرم اطلاعات خانوار

مسوولان دولتی از مرحله جدید تکمیل فرم اطلاعات اقتصادی برای خانوارهای جامانده از مرحله اول که در سال قبل اقدام کرده بودند، خبر داد. اما در این مرحله با راه‌اندازی سامانه اینترنتی خانواده‌ها می‌توانستند به مراجعه به سایت مرکز آمار ایران تا ۱۰ خرداد نسبت به تکمیل فرم اقدام کنند. طبق آخرین آمارها بیش از ۹۰ درصد مردم کشور تا کنون اقدام به پر کردن این فرم‌ها کرده‌اند. این فرم‌ها مبنای دادن یارانه‌های نقدی از سوی دولت است.

۲۸ اردیبهشت ۸۹
شروع دادن شماره حساب

با شروع ماه چهارم سال صادق محصولی وزیر رفاه و تامین اجتماعی از آغاز آزمایشی اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها با وارد کردن شماره حساب سرپرستان خانوار در سه استان ایلام، خراسان شمالی و گیلان در سایت رفاهی به مدت یک هفته خبر داد. بعد از این ساکنان دیگر استان‌ها هم در طول تابستان اقدام به ثبت شماره حساب خود در سامانه سازمان آمار کردند.البته ارائه شماره حساب باعث شد بسیاری از مسئولان مانند اسماعیل احمدی مقدم فرمانده نیروی انتظامی از فتنه اقتصادی و آمادگی نیروی انتظامی برای مقابله با آن خبر دادند. در این بین حتی معاون توسعه ومنابع انسانی رئیس جمهوری اعلام کرد ۲۳۰ سایت داخلی و خارجی علیه قانون هدفمندکردن یارانه‌ها فعالیت می‌کنند درحالی که باید در اجرایی کردن این قانون به مردم آرامش داده شود.

البته این واکنش‌ها مخالفت‌هایی را هم بین برخی نمایندگان مجلس و کارشناسان به دنبال داشت . تا جایی که محمد خوش چهره ادبیات مسئولان دولتی درخصوص ایجاد سنادهایی علیه فعالیت‌های اقتصادی دولت را غیرمتعارف دانست و گفت: این نوع ادبیات درعلم مدیریت و اقتصاد نه منطقی است و نه عقلانی.

۱ مهر ۸۹
تند شدن ضرب آهنگ یارانه

با بودجه به نیمه دوم سال گمانه زنی‌ها در مورد زمان شروع قانون هدفمندسازی یارانه‌ها و میزان یارانه نقدی آغاز شد. برای جلوگیری از بروز تورم بعد از اجرای قانون خبر داد. اقداماتی مانند آموزش ناظران بسیار بر حسن اجرای قانون و برخورد با متخلفان و همچنین توزیع کوپن برای پایین نگه‌داشتن قیمت‌ها و انبارکردن کالاهای اساسی برای روزهای مبادا. در این میان برخی از مسئولان مانند اسماعیل احمدی مقدم فرمانده نیروی انتظامی از فتنه اقتصادی و آمادگی نیروی انتظامی برای مقابله با آن خبر دادند. در این بین حتی معاون توسعه ومنابع انسانی رئیس جمهوری اعلام کرد ۲۳۰ سایت داخلی و خارجی علیه قانون هدفمندکردن یارانه‌ها فعالیت می‌کنند درحالی که باید در اجرایی کردن این قانون به مردم آرامش داده شود.

البته این واکنش‌ها مخالفت‌هایی را هم بین برخی نمایندگان مجلس و کارشناسان به دنبال داشت . تا جایی که محمد خوش چهره ادبیات مسئولان دولتی درخصوص ایجاد سنادهایی علیه فعالیت‌های اقتصادی دولت را غیرمتعارف دانست و گفت: این نوع ادبیات درعلم مدیریت و اقتصاد نه منطقی است و نه عقلانی.

۲۶ مهر ۸۹
شروع واریز پول

همزمان با میلاد امام رضا(ع) اولین قسط یارانه نقدی به میزان ۸۱ هزار تومان به حساب خانوارها در سه استان خراسان رضوی، شمالی و جنوبی واریز شد. البته سوال مهم بعد از شروع واریز نقدی یارانه که رئیس جمهوری اعلام کرد میزانی است علی الحساب برای دو ماه بعدی ماهی ۴۰ هزار و ۵۰۰ تومان برای هر نفر، زمان رسمی شروع حذف تدریجی یارانه کالاها و حامل های انرژی است. سوالی که احمدی نژاد در مصاحبه‌ای تلویزیونی در پاسخ به آن گفت: «اعلام نکردن زمان دقیق اجرای قانون هدفمند کردن یارانه جزیی از برنامه‌های طراحی شده دولت است که با اجرای آن بتواند تبعات سوء آن را کاهش دهد چرا که عده ای قبل به دنبال آن هستند که با اعلام زمان دقیق این طرح شایعات را پراکنده و سوءاستفاده کنند.»

آذر ۸۹
کی اجرا می شود؟

در حالی این روزها وارد ماه آذر شده ایم که بسیاری از کارشناسان و نمایندگان مجلس پیش بینی کرده بودند با ورود به این ماه قانون هدفمندکردن یارانه ها به صورت نهایی اجرایی می شود. اما هنوز خبری از زمان برداشتن یارانه کالاها نیست و باک ماشین ها هم با دادمه دادن سهمیه ماشین ها همانند ماه قبل، برشده البته رئیس جمهور هفته گذشته گفت ۸۵ تا ۹۰ درصد این طرح انجام شده و تا یک یا حسین دیگر الباقی آن نیز اجرا خواهد شد. اشاره رئیس جمهور به اجرایی شدن ۹۰ درصد قانون به اقدامات صورت گرفته تاکنون مانند پر کردن فرم های خانوار، مشخص شدن میزان یارانه ها و ریختن پول یارانه ها به حساب سرپرستان خانوار و اقداماتی از این دست و برنامه ریزی ها است اما هنوز سوال های مهم مردم باقی مانده، یارانه کالاها کی برداشته می شود؟ بعد از برداشتن یارانه کالاها و حامل های انرژی قیمت ها چه تغییری می کند؟ آب و برق و گاز خانه ها چقدر می آید؟ کرایه ها چقدر است؟ قیمت بنزین چه تغییری می کند؟ اجاره و قیمت مسکن به چه شکلی می شود؟ و سوال هایی از این دست. این روزها بسیاری از افراد دائم در حال بالا پایین کردن دانه های چرتکه ذهنشان هستند و حساب و کتاب دخل و خرجشان.

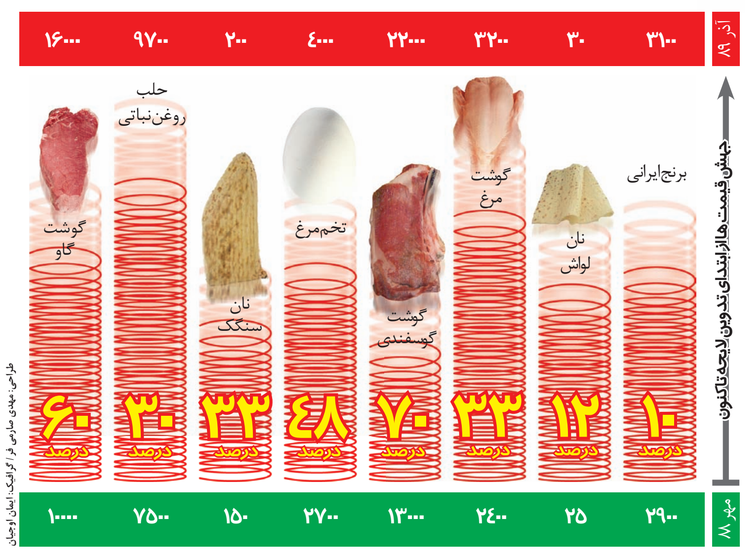

طراحی: مهدی صارمی فر / گرافیک: ایمان اوجیان